

"די פרעסע", היומון היהודי הוותיק ביותר בעולם

דב סיוסקל

מי הוא היומון היהודי הוותיק ביותר? מעטים יודעים, שמבין היומונים היהודיים הקיימים, הבכורה שייכת ל"די פרעסע", המופיע עד היום בבואנוס איירס, בירת ארגנטינה. העתון נוסד ב־1 בינואר 1918, כעתון פרולטרי וכמתחרה של היומון הפרו ציוני "די אידישע צייטונג", אשר גם הוא היה אז צעיר לימים (החל להופיע בנובמבר 1914).¹ אולם, שני היומונים האלה לא צמחו בחלל ריק. מאז 1898, בה נוסד בבואנוס איירס העתון היידי הראשון "דער וויעדער-קול", הופיעו עתונים וכתבי עת רבים בעלי אורך חיים קצר.² בהיעדר שכבה של אינטליגנציה יוצרת (תלמידי חכמים, משכילים וסופרים), ובהיותה מנותקת מבחינה גיאוגרפית מהמרכזים היהודיים החשובים בעולם, לא היתה עתונות זו בעלת רמה גבוהה. אפיינו אותה כתיבה כוללנית, בה בלט סגנון של יידיש מגורמנת, התקפות אישיות שלוחות רסן והטחת עלבונות בין הביטאוניס השונים. אם נוסיף לזה את ההשפעה ההרסנית והאווירה החונקת שהביאה קהיליית "הטמאים" (סוחרי נשים) על היישוב היהודי המצומצם, נבין את הרקע ואת הגורמים אשר היוו את המסד של עתונות אמיגרנטית, נטולת יסודות בריאים, אשר במקום להעלות את רמת החברה והקוראים, הורידה אותה.³ המצב השתנה לטובה עם גל ההגירה השני הגדול, אשר זרם לגדות הלה פלטה בשנים 1905-1907. בין האלפים שהגיעו אז היו הרבה צעירים בשנות העשרים, אשר חוו על בשרם את חוריות המהפכה הרוסית שנכשלה ב־1905. היו מהם בעלי רעיונות מהפכניים, עם דחף לכתיבה עתונאית וספרותית. הם ניסו, כבר בתקופה זו, להשפיע על סביבתם על ידי פרסום דעותיהם בחוברות או כתבי עת כגון "נאכריכטן" (פועלי ציון), "אוראנגארד" (סוציאליסטים, בונדאים) "לעבן אין פרייהייט" (אנרכיסטים) ועוד. ניסיונות אלה לא הוכתרו לרוב בהצלחה; רובם לא החזיקו מעמד, והיו שהופיעו תוך הפסקות רבות. ואולם, מהם צמחו אלה, אשר עשור אחר כך היוו את הגרעין היוצר שהקים את העתונות היומית בידידיש והפך אותה לצייר מרכזי, אשר בלעדיו לא ניתן לתאר את התפתחות החיים החברתיים והתרבותיים התוססים של היישוב היהודי המאורגן בארגנטינה.

"רחבת מא" בבואנוס איירס – בירת ארגנטינה והמרכז היהודי החשוב בדרום אמריקה

במחנה השמאל הרדיקלי בארגנטינה, אולם תמיד היה הדבר בחסותו של ארגון פוליטי. הניסיון של "די פרעסע", היה במובן זה חידוש יחיד מסוגו בעולם היהודי. קואופרטיב זה החזיק מעמד במשך שנים ארוכות, למרות הקשיים העצומים שפקדוהו בשנים הראשונות. בשנים אלה היו זמנים, שחברי הקואופרטיב לא קיבלו כל שכר במשך שבועות רבים. ואילו העקשנות, כושר הניהול והאמונה של האדמיניסטרטור, עוזר בומאזשני, לא היה העתון מחזיק מעמד. בגלל הרעיונות הרדיקליים וצורת ההתארגנות הוצגו העתון ועובדיו כקבוצה של קומוניסטים ופורקי עול, ואף היו ניסיונות להכריז עליהם חרם בגלל שהיומון הופיע בשבת.

כתיבה והגות ברמה גבוהה

בשנות ה-20 וה-30 עבדו במערכת אנשים מכל גוני הקשת הפוליטית של השמאל, החל מפועלי ציון שמאל וגמור בקומוניסטים. במסגרת זו כל אחד חופשי היה להביע את דעותיו, דבר אשר יצר איוון עדין שנע בין חד-צדדיות וסוג מסויים של פלורליזם בהבעת דעות.

את המאמרים הראשיים כתב ראש המערכת, פיניע כ"ץ. הם היו ברובם תוקפניים ונחרצים, תמיד תוך עמדה חיובית לעולם המהפכה והגנה על האינטרסים של הפועלים. מאז הגיעו לארגנטינה, ב-1905, היה כ"ץ איש פועלי ציון עם נטייה ברורה לשמאל, כאדם מעורה ופעיל מאוד בחברה, ערך ביטאונים יהודים סוציאליסטים שונים. כן תרגם יצירות ספרותיות ארגנטיניות רבות מספרדית ליידיש.

דמות בולטת נוספת היה פיניע ואלד, איש ה"בונד". במשך שנים, החל מ-1908, ערך את ה"אוואנגארד" הסוציאליסטי. ב"די פרעסע" כתב ידיעות מקומיות. ב"שבוע הטרגי" של ינואר 1919, בו פרצו מהומות ושבתות פועלים אשר דוכאו ביד קשה על ידי המשטרה, נערך גם פוגרום בקרב האוכלוסיה היהודית. פיניע ואלד נעצר והואשם, כמי שעומד בראש "הרפובליקה הסובייטית" שהשמאל מנסה להקים בארגנטינה. נתן פרוכטער היה כתב לענייני חברה ומתרגם חדשות מהעתונות המקומית. יוסף אָקסענצאָו היה מגיה ומתרגם. עתונאים נוספים הצטרפו כמשתתפים קבועים ועזבו אותו אחרי מספר שנים. ביניהם יזכרו ישראל מאקראנסקי, שכנא רוניק (מי שהוציא לאור בשנות ה-30 את הירחון הספרותי היוקרתי בספרדית "יודאיקה"), וכן מנחם רוזן. האחרון היה פועל דפוס ועתונאי, חבר בקואופרטיב העתון. אחרי הפילוג במפלגה הסוציאליסטית הארגנטינית⁵ הצטרף למחנה שקיבל את "21 נקודות" של הקומוניסטרן (האינטרנציונל הקומוניסטי). הוא עזב את "די פרעסע", הצטרף למפלגה הקומוניסטית שנוסדה ב-1921 והכין את התשתית להקמת סקציה יהודית במפלגה תחת הנהגתו. זו הוציאה לאור עתון בשם "דער וויטער שטערן" (הכוכב האדום),⁶ אשר תקף בחריפות את "די פרעסע" על "סטיותיו" האידיאולוגיות.

שנות ה-20 הראשונות עמדו בעולם היהודי תחת הרושם הכביר של מאורעות מהפכניים. אלה היו השנים שלאחר הצהרת בלפור והמהפכה הבולשוויקית ברוסיה. לארגנטינה זרמה אז הגירה יהודית גדולה של פועלים ובעלי מלאכה, בעיקר מפולין, אשר ראו בה חוף מבטחים. הגדלת תפוצת העתון לא היתה רק פונקציה של גידול מספר המהגרים כמשך שנות ה-20. היא נבעה גם, ואולי בעיקר, מבואה של עילית יוצרת חדשה.

הגורם העיקרי להופעת העתונות היהודית היומית היה פרוץ מלחמת העולם הראשונה, אשר ניתק את ארגנטינה מהעולם הרחב. היהודים שבה, מהם קרוב לחמישים אלף כבירה וברובם המכריע מהגרים, הרגישו צורך לקבל מידע על המתרחש אצל קרוביהם ובני משפחותיהם במזרח אירופה. הם לא שלטו בספרדית בצורה רהוטה, אבל גם אלה שידעו את השפה לא היו צרכנים של העתונות והתרבות הספרדית. גם ניצני החיים הכלכליים של היישוב היהודי היו גורם רב חשיבות. צורך הפרסום של ענפי המסחר, החנויות והסנדנאות, ביקוש עובדים, מודעות של בעלי מלאכה שונים, ואפילו בעלי מקצועות חופשיים (האחרונים היו בעיקר בני המתיישבים של מושבות הברון הירש) — כל אלה היוו את התשתית להתמסדותה של העתונות היומית. שני היומונים שקמו אז, "די אידישע צייטונג" ב-1914 ו"די פרעסע" ב-1918, לא היו רק מכשיר אינפורמטיבי ופרסומי. אלה היו במות רעיונות, אשר ניסו לשקף ולהדריך את הקוראים מבחינה אידיאולוגית. "די אידישע צייטונג" עשה זאת תוך הדגשת הרעיונות הציוניים. "די פרעסע" ניצב מן העבר השני. הוא הלהיב את הקוראים באידיאות של עולם המהפכה הנולד, ברית המועצות.

היווסדו של "די פרעסע" והפעלתו כקואופרטיב

ראשיתו של העתון קשורה ל"די אידישע צייטונג". שני המייסדים של "די פרעסע", פיניע כ"ץ ועוזר בומאזשני, השתייכו למערכת ה"די אידישע צייטונג". באוגוסט 1917 פרצה שביתה של פועלי הדפוס, אשר העלו תביעות לשיפור תנאי עבודה, כגון יום עבודה של שבע שעות וחצי והתחייבות נגד פיטורין. בעלי העתון סירבו לקבל את דרישות העובדים, וכתוצאה מכך פרצה שביתה שגרמה להפסקת הופעת העתון. חלק מחברי המערכת, יחד עם פועלי הדפוס, התחילו לפרסם (ב-6 באוגוסט 1917) עתון בשם "די נייע צייטונג" (העתון החדש) עם כותרת משנה — "שטרייק בלעטער" (דפי שביתה). פרסום העתון בא כדי לא לנתק את הקשר עם הקוראים שהזדהו עם השובתים.⁴ בסך הכל הופיעו 17 גיליונות. בעלי העתון נענו לדרישת השובתים, וה"די אידישע צייטונג" הופיע מחדש. אולם הצלחת השביתה ורגש הסולידריות החזק שנוצר בעקבותיה זירזו את ההחלטה אשר קיננה בלב רבים, לייסד עתון אשר יבטא את רוח התקופה המהפכנית ויביע את רחשי לבם של המוני הפועלים. לא עברו ארבעה חודשים מהאירוע, ו"די פרעסע" יצא לאוויר העולם.

בחבורה של מייסדי היומון, היו חוץ מפיניע כ"ץ ועוזר בומאזשני שהזכורו כבר, גם זלמן ווינדמן, עזרא כ"ץ, ז. פאוולאצקי והאחים מאטיע וישעיהו קריטשמאן. מכל הקבוצה הזאת, רק פיניע כ"ץ היה עתונאי מקצועי בעל ניסיון ופולמטן חריף. באופן טבעי הוא עמד בראש המערכת. עוזר בומאזשני כתב מדי פעם פיליטונים, אולם עיקר כוחו היה בניהול העתון. יתר המייסדים היו פועלי דפוס. לקבוצה הראשונית הזאת הצטרפו עוד עתונאים, סופרים מתחילים ופועלי דפוס. יחד החליטו על הקמת קואופרטיב, שהיה מורכב מ-18 חברים. ללא כל עזרה, מתוך תחושה של שותפות וחלוציות, תרמו מכספם והתחלקו ברווחים, שבאו רק אחרי שנים, שווה בשווה.

הקמת קואופרטיבים להוצאת עתונים או כתבי עת היתה דבר מקובל

הופתעו מהחופש המלא ששרר במדינה לגבי כל הדעות הפוליטיות, כולל אלה של השמאל. אותו קהל שנטה לשמאל, החל מפועלי ציון שמאל, דרך ה"בונד" והקומוניסטים, כולל כל אלה שאהדו את ברית המועצות, מצא ב"די פרעסע" לא רק עתון אשר היה מדבר אל לבו, אלא גם "לשכת עבודה". היו בו הרבה מודעות "דרושים". כל סוגי המעסיקים, החל מחנויות ובתי חרושת וגמור בסדנאות, פרסמו בו את מודעותיהם. קהל גדול של מחפשי עבודה היה מתגורר משעות הבוקר המוקדמות מסביב ללוח המודעות של העתון. בזה היה ל"די פרעסע" יתרון ברור על מתחרהו "די אידישע צייטונג", שהיה חסר מודעות מסוג זה. אולם "די פרעסע" היה מיוחד גם בקודיה נוספת: למרות שהיה לו שם עתון פרוגרסיבי, התפרסמו בו גם מודעות של בתי כנסת, תלמודי תורה, בתי מדרש, חזנים וכדומה. לקומוניסטים היהודים, כאמור, היה ביטאון משלהם. בקודיה זו הם הוקיעו את "די פרעסע" והאשימו אותו בסטיות אידיאולוגיות ובמסחור האידיאולוגיה.⁷ אולם האשמה זו לא היתה נכונה. הקו האידיאולוגי של "די פרעסע" היה של עתון בעל מודעות פוליטית ומעמדית, אשר הזדהה עם רעיונות הקומוניזם בהשראתה של ברית המועצות. דעות "פרוגרסיביות" אלה לא הפכו את העתון לקומוניסטי ממש, כפי שהאשם הרבה פעמים. בתור יומון שמאלני וידישיסטי, של "די פרעסע" את הציונות וראה בה כוח ריאקציוני, אשר הפך לכלי שרת בידי אנגליה האימפריאליסטית. העתון התנגד גם לציונות כפתרון לאנטישמיות הרווחת בארצות אירופה, אבל לא ראה כל פסול בהגירה החפשית לארץ ישראל והקמת יישובים חדשים בה.

בחיים המקומיים דגל העתון בכך, שמוסדות כגון חברה קדישא, בתי הספר ותלמודי התורה, וכלי הקודש — אשר היו לפי דברי העתון אמצעי שליטה בידי התקפים הדתיים — יהיו חילוניים. יש לזכור, שצורת החיים החילונית היתה נחלת כמעט כל היישוב היהודי בארגנטינה, ללא הבדל אידיאולוגיה. "נוסח ארגנטינה", עם דגש על תרבות יידישאית, עממית ושוורשית, היה חילוני במהותו והפך לתופעה חברתית כמעט יחידה ביהדות העולם, אשר מגמותיה ותכניה טרם נחקרו לעומק. "די פרעסע", כסמן השמאלי של נוסח זה, נתן את הטון והיה עמוד האש שהלך לפני מחנה השמאל. תפקידו אפשר להגדיר במלים של מייסד היומון, פיניע כ"ץ:

עתון כנושא הדגל של החברה היהודית החדשה, החילונית והפרוג' רסיבית, בה מתקיימים האידיאלים של דמוקרטיה, חילוניות, צדק חברתי, טיפוח התרבות היהודית ותנאי עבודה מובטחים. מעניינים אותנו ההתאזרחות במדינה [ארגנטינה] אשר קסמה לנו מרחוק, החיים היהודיים החדשים ברוסיה, המאבק של ההמונים היהודיים בפולין, והעניין שיש לפועל היהודי בחיי היישוב בארץ ישראל, תפקיד כזה לקח עליו "די פרעסע".⁸

"די פרעסע" הפך לכוח מניע עצום גם בחיים הארגוניים והתרחבותיים של יהדות ארגנטינה. ציבור המהגרים מצא בו עידוד בהקמת מוסדות שונים, החל מארגונים פילנתרופיים לנצרכים בארגנטינה ומחוצה לה, ועד הקמת בתי ספר. כך, למשל, השתתף העתון באופן פעיל בשנות ה-30 בגיוס כספים ובתעמולה למען תכנית ההתיישבות היהודית בכירוביג'אן. העורך

בין אנשי העט החדשים שהצטרפו ל"די פרעסע" היו: ד"ר ל. זשיטניצקי, כמבקר ספרות, תיאטרון ומוסיקה; ש. פרייליך, פיליטוניסט ומחבר סיפורים לילדים, שהיה אחר כך מוזכר מערכת. הפופולרי ביותר בין המצטרפים היה יעקב בוטושנסקי, יליד בסרביה ועתונאי בעל שם ברומניה. בוטושנסקי מילא ב"די פרעסע" טורים יומיים תחת כינויים שונים, כמו שימאלע סאראקער ויאנקעלע גיבאלעס. לא היה נושא חברתי או פוליטי שלא טיפל בו בסגנונו המיוחד, ששפע הומור וסטירה. הוא גם כתב הרבה בענייני ספרים וסופרים, פיליטונים, וביקורת תיאטרלית. הרבה אנשים היו קונים את "די פרעסע" או מעיינים בו רק כדי לקרוא את הטור שלו או את מאמריו.

חוץ מחברי המערכת הקבועים ידע גם "די פרעסע" למשוך סופרים, מהגרים צעירים אשר מצאו בו אכסניה ספרותית לכיכור יצירותיהם. ביניהם היו הבלטריסטים משה גראנטשטיין, אביגור שפריצ, ברל גרינברג ואחרים. לא חסרו גם משוררים צעירים כגון משה קויפמן, שניאור וסרמן ואברהם מושקוביץ. באמצע שנות השלושים הגיע לבואנוס איירס המשורר קהת קליגר, ששמו קשור לתרגומים של יצירות מופת בספרות הארגנטינית, כמו הפואמה הלאומית "מרטיץ פיירו" של חוזה הוננדרו. גם ההיסטוריון שחקר את מעשי האינקוויזיציה בדרום אמריקה, בולסלב לויץ, היה שנים מספר חבר במערכת "די פרעסע". למרות השמות הרבים לא מיצינו את כל הרשימה של המשתתפים, הקבועים והלא-קבועים, דבר המראה עד כמה העתון הקפיד על רמה גבוהה של כתיבה והגות.

לא רק סופרים צעירים וכשרוניים בהתחלת דרכם הוסיפו נופך ספרותי ואינטלקטואלי ל"די פרעסע". במוספים המיוחדים של ימי ראשון ניתן היה לקרוא מאמרים, מסות ופיליטונים של בכירי הסופרים והמסאים של התקופה כגון זלמן רייזן, ד"ר שלמה ביקל, יעקב פאט, יוסף אופוטושו, פרץ הירשביין, יעקב זרובבל והמשורר ה. לייבויק. בעתון היו גם מדורים קבועים לאשה ולילד, לתיאטרון ולספרות. חוץ מרפורטזיות ורשמי מסע, הופיעו בצורה קבועה ידיעות על הנעשה באיגודים המקצועיים, בחיי המוסדות, במושבות החקלאיות ובערי השדה. לא חסר, כמובן, מידע מפורט על הנעשה בברית המועצות, אבל גם ארץ ישראל לא נעדרה. חומר אקטואלי וספרותי מגוון ביותר, בנוסף לרמה עתונאית גבוהה, העמידו את העתון מעל כל תחרות עם היומונים בספרדית. גם כשהמהגר כבר ידע את שפת המדינה, הוא המשיך להיות נאמן לעתון היידי שלו — לא רק בגלל האידיאולוגיה, אלא גם, ואולי בעיקר, בגלל "הנשמה היתרה" שבו.

חוד החנית של המחנה השמאלי

כפי שראינו לעיל, היה על "די פרעסע" מהתחלת הופעתו לנהל מלחמת קיום קשה עם יריבו "די אידישע צייטונג", אשר לא הקל עליו את המלאכה. המאבק החרף לא היה רק אידיאי אלא גם כלכלי. הגדלת מספר הקוראים הביאה לעתון יותר מודעות ולהיפך. חלק ניכר מהמהגרים, שהגיעו בשנות ה-20 ברבבותיהם לארגנטינה, היו חניכי התרבות היידישאית בפולין ובעלי דעות רדיקליות, אשר חוו על בשרם את משטר הדיכוי נגד כוחות השמאל במולדתם. בהגיעם לארגנטינה

במערכת "די פרעסע" כתומכים בקו הנוקשה שהנהיג העורך הראשי פיניע כ"ץ, קו של נאמנות מוחלטת לברית המועצות, התחילו להתרחק ממחנה השמאל והתקרבו אל אלה שהדגישו את הקשר עם ארץ ישראל. היישוב היהודי בארגנטינה, כפי שיעקב בוטושנסקי העיד בעצמו, "הפך אז ללאומי".¹⁰ ש. פריילאך ביקר בארץ ישראל בשנת 1937 וכתב ספר מלא אהדה והערכה למפעל הקונסטרוקטיבי הגדול הקם בארץ.¹¹

הקרבה ללאומיות לא פסחה על גורם המסורת היהודית, אשר מקומו נעדר בהתפתחות היישוב היהודי החילוני. עכשיו קיבל תנופה. כסימן כולט למגמה זו יכולה לשמש בעת ההיא חגיגת "הסדר השלישי", מנהג שהובא מארצות הברית על ידי יעקב בוטושנסקי¹² והתפתח אחר כך למסורת מושרשת ביישוב היהודי הרחב.

בעמודי העתון החלו לבלוט שתי מגמות סותרות: אחת של העורך הראשי, פיניע כ"ץ, שנשאר נאמן לאוריינטציה הפרו סובייטית. כ"ץ ייצג תמיד את החוגים השמאלניים בקרב יהדות ארגנטינה. עד פרישתו מראשות העתון, הוא ועוד קומץ מחברי המערכת לא זנחו את הקו הזה. לעומתם, התקרבו יעקב בוטושנסקי וחלק גדול של העתונאים לסוציאליזם המוקרטי, תוך אהדה גלויה לצינונות וליישוב ארץ ישראל. גם המחנה הציוני המאורגן לא נשאר אדיש וניסה לקרב אותם. שיא ההתקרבות התרחש, כאשר בוטושנסקי הוזמן באפריל 1948 להיות אורח רשמי של הקק"ל בארץ. הוא הגיע לכאן שבוע לפני הכרזת העצמאות, והפך, בגלל הנסיבות המיוחדות ששררו אז בארץ, לכתב היחיד של העתונות היהודית בחו"ל, שנכח בטקס ההכרזה, הוא שהה בארץ כחודשיים ושלת מאמרים נלהבים על מלחמת העצמאות.

ניתן לומר, כי מאז חלה תפנית באוריינטציה של העתון. הקמת מדינת ישראל והתמיכה שהעניקה לה ברית המועצות קרבה לתקופה קצרה את שתי המגמות. "די פרעסע" נקרא אז כעתון ציוני לחלוטין, ורבו בו המודעות של הממסד הציוני המקומי.

כסמל לניחה הסופית של המחנה ה"פרוגרסיבי" שימשה חזרתו של "די פרעסע" לתעתיק העברי למלים בידיש אשר מוצאן בעברית. בכך ניתק את עצמו ממה שנשמר לו כמשותף עם יתר העתונים וכתבי העת ה"פרוגרסיביים".

הנושא הישראלי תפס אחרי 1948 מקום מרכזי בעתון. חוגים וארגונים לאומיים ודתיים שהיו רחוקים ממנו, הפכו בחלקם — עם שינוי האוריינטציה — לקוראיו, ואף פרסמו בו מודעות. התמורה הזאת הביאה גם לפתיחתה של המערכת. אחרי שפיניע כ"ץ פרש בהתחלת שנות ה-50, עמדו בראשה, בתורנות, י. בוטושנסקי ול. זשיניצקי, שפתחו את שערי העתון בפני כוחות חדשים, בעיקר עסקנים ציוניים שהשתייכו לכל גווי הקשת הפוליטית. ביניהם בלטו יצחק קפלן, מראשוני הפעילים הציוניים, אשר כתב מדי שבוע מאמר על פרשת השבוע; עו"ד מטיאו גולדשטיין (ציוני כללי); מ. קויפמן, המכהן כיום כאתר מעורכי העתון; חיים פינקלשטיין, מנהל בתי ספר שלום עליכם, ויונה קובנסקי — שניהם מפועלי ציון שמאל.

למרות עצירת ההגירה לא ירדה תפוצת העתון. העתון המשיך לצאת בפורמט גדול, רכש מכונות דפוס חדשות והצטרף למנויי "ט"א (סוכנות טלגרפית יהודית), תוך הקפדה על דמה גבוהה ומעורבנות, שלא פיגרה

הראשי, פיניע כ"ץ, היה חבר בארגון "פראקאר" שהוקם למטרה זו. אולם באותה מידה תמך "די פרעסע" בארגונים כגון "אורט", "אזע", ומוסדות יהודים בעלי אוריינטציה כללית.

ניתן לומר, שעיקר פעולתו של העתון התבטאה בעידוד התרבות הידישאית המקומית — אמנות, ספרות ותיאטרון. בשטח זה הוא נלחם בהשפעת ה"טמאים", עד שאלו סולקו לגמרי מהציבוריות היהודית בשנת 1926.⁹

בקשר לתעתיק בידיש, הלך "די פרעסע" בעקבות החלטת יו"א מ-1931. הרבה קוראים, אשר התקשו בקריאת המלים בידיש שמוצאן בעברית, "פקחו את עיניהם" כאשר סידור האותיות נעשה לפי התעתיק בידיש.

בטיפולו של העתון בענייני דיומא לא זנח "די פרעסע" כל גורם שהתנכל לחיי היהודים, סיקר בהרחבה את המאבק נגד האנטישמיות וקרא לעמידה איתנה על האינטרסים של החיים היהודיים בארגנטינה. בשנות ה-20 היו חיי התרבות והתחברה בידיש בארגנטינה כשיא פריחתם. פעילותם של בתי ספר, מועדונים, תיאטרונים וארגונים פרולטרניים וכלכליים השתקפה בהרחבה כעמודי העתון. אורחים וסופרים מאירופה ומארצות הברית הביעו באמצעותו את התפעלותם מהחיים התוססים של היישוב היהודי בארגנטינה בכלל ושל המחנה היידישאי הפרוגרסיבי בפרט. הם ראו בו המשך ישיר של החיים במזרח אירופה. דומה היה, שלתרבות היידישאית בארגנטינה צפוי עתיד ורוד. גם "די פרעסע", שהיה אחד מהכוחות המרכזיים שחוללו תנועה זו, כתב ודיווח עליה בנימה אופטימית. אולם הדברים לא התפתחו בכיוון הצפוי. גורמים חיצוניים ופנימיים חברו יחד לשינוי המגמה מקצה לקצה, כפי שנראה להלן.

מנאמנות לברית המועצות להדגשת מרכזיותה של ישראל

שנות ה-30 הביאו תמורות גדולות בחיי היהודים בארגנטינה. מהפכה צבאית הפילה ב-1930 את המשטר הדמוקרטי שהונהג על ידי המפלגה הרדיקלית (השם מטעה, כי היא ייצגה בעיקר את המעמד הבינוני הנמוך) ב-1916. אחת התוצאות מעליית חוגי הצבא לשלטון הייתה ביטול ההגירה החופשית, שקיבלה מאז אופי של "איחוד משפחות". גם בתחום חופש העתונות וההתארגנות חלה נסיגה. ככל הנוגע לפעילותם של ארגוני השמאל הרדיקלי בוטל היחס הליברלי; המשטרה התחילה לפקח עליהם בקפדנות. תוצאה ישירה מהקו החדש, לגבי האוכלוסיה היהודית, הייתה ירידה משמעותית בהגירה והצרת צעדיהם של בתי ספר יידישניים בעלי אוריינטציה קומוניסטית, עד כדי סגירת אחדים מהם. גם עובדי עתונים וכתבי עת פרוגרסיביים הוטרו על ידי חיפושים ומעצרים. כמלים אחרות, נפגעה הפריפריה התרבותית והארגונית מסביב "די פרעסע", למרות שהעתון עצמו לא סבל.

הבקיעים הראשונים באוריינטציה הפרו סובייטית של העתונים היהודים הופיעו כתוצאה מהסערה הציבורית שפקדה את מחנה השמאל הקומוניסטי היהודי סביב שאלת חתימת חוזה הידידות בין רוסיה וגרמניה ב-1939. מספר סופרים ועתונאים בעלי השפעה בציבוריות היהודית, ביניהם יעקב בוטושנסקי וש. פריילאך, אשר היו ידועים קודם

nueva presencia

Semanario judeoargentino
editado por "Di Presse"
Aparece los viernes

Director:
Herman Schiffer

Redacción y administración: Castelli 330 (Tel. 89-2727; 87-9798-8979)

Buenos Aires, 1º de mayo de 1981

\$ 5.000 el ejemplar

Año IV — Nº 200

A 38 años de la rebelión del ghetto de Varsovia, el legado de Mordejai Anielewicz y sus jóvenes camaradas sigue siendo el mismo: impedir la resurrección del fascismo

A los 38 años del levantamiento del ghetto de Varsovia, cuando seguimos memorando aquella gesta con los puños crispados, el nazismo, a través de distintos sucesos, sigue agazapado en los intersticios de la sociedad moderna, no sólo en aquellas latitudes donde muestra aún sus uñas antisemitas (verbigracia el atentado perpetrado la semana pasada contra el cementerio de Bagneux, en París, donde elementos del Nuevo Frente Nazi Francés dejaron inscriptas frases como "Nuremberg será vengado", "Si a la Europa pura", "Muerte a Israel"), sino también en aquellos lugares como Chile, Colombia o Sudáfrica, donde

NI OLVIDO NI PERDON

madadora diferencia: un imperio exacerbado contra un grupo de combatientes, virtualmente sin armas... en las primeras etapas fueron los judíos quienes lograron mantener a raya al sanguinario adversario. Durante casi un mes —varios días más que la propia nación polaca, lo que causó el asombro del mun-

do... se mantuvo enhiesta la heroica resistencia judía que, obviamente, sucumbió, aunque no por la aplastante superioridad del enemigo, sino por la acción devoradora de las llamas que, en última instancia, hicieron imposible cualquier acto de lucha.

Anielewicz y la joven comandancia de la rebelión pese a la diversidad de tendencias que la constituían

marcaron diametralmente la ideología del pronunciamiento: "Por nuestra y vuestra liberación". Incluso llegaron a celebrar brevemente el Tercer de Mayo en medio del fragor de la batalla para dejar bien sentado que, además de perseguir un objetivo definitivamente propio, la liberación judía... también estaban luchando por un futuro mejor para todos, aunque hoy sean muchos, en una y otra trinchera, los que se esfuerzan por

acautalarlos, los de afuera por antisemitas y los de adentro porque pretenden distorsionar el significado revolucionario de la fecha cubriendo con un manto lacrimógeno y confesional. Aquella no fue una celebración "cosmopolita" ni una acción para "huir de sí mismos, negando su identidad", como ciertos sectores temerosos de la judicidad suelen calificar hoy la

voluntad justiciera de la juventud judía, sino la clara voluntad de universalizar la propia.

Durante aquel acto de rebeldía de quienes habían decidido combatir hasta el final, antes que rendirse a los verdugos nazis, los judíos del ghetto de Varsovia —protagonistas de una de las revueltas de oprimidos más singulares del siglo XX— demostraron con los armas en la mano que, a esta altura de la historia, ya nadie más podrá matar judíos con impunidad. Venga de donde viniere.

"נזכחות חדשה" — מוסף שבועי בספרדית, המצורף ל"די פרסעט" מאז 1977

חופשיים. אלה המשיכו לפי שעה לשמור אמונים לעתון, אולם קוראים חדשים לא התוספו.

המוהיקנים האחרונים — והיורשים החדשים

אחת מהטרגדיות של תרבות היידיש החילונית היתה היעדר המשכיות. אם באירופה היא נגדעה על ידי השואה, הרי בארגנטינה לא קם לה המשך, כי בניהם של רוב המהגרים כבר לא דיברו וקראו יידיש. למרות שבבתי ספר התיכוניים היידישאים עמדו על רמה גבוהה, הם לא הצליחו לגדל דור של ממשיכים. מרכזיותה של ישראל, אחרי 1948, בחיים הקהילתיים והתרבותיים הורידה אף היא מכוחה של היידיש, שהפכה להיות נחלת המהגרים בלבד. בין שני היומונים שושטשו ההבדלים

אחרי זו של ה"די אידישע צייטונג".

שינויים אלה קשורים גם לצירוף עתונאים וסופרים חדשים, בהתחלת שנות ה-50. הם נימנו עם שארית הפליטה מאירופה, אשר השיגו את אשרות הכניסה הודות להשתדלותם של ארגונים יהודים אצל הממשלה הארגנטינית. בין הסופרים היו שמעקקע קאטשרגינסקי, ("מיונג וילנע"), משה בונאפהייס, מלך טשמני, יצחק יאנאסוביץ ואחרים. בהיעדר צמיחה טבעית של דור המשך, תפסו סופרים ועתונאים אלה את המקום המרכזי, בעיקר אחרי פטירתו של בוטושנסקי. יצחק יאנאסוביץ היה לאחד העורכים הראשיים, עד עלייתו ארצה בשנות ה-70. השינויים הסוציו-כלכליים ביישוב היהודי בארגנטינה החלו לתת את אותותיהם, והאיצו את תהליך ירידת כוחו של היומן. הפועלים והעמלים נעלמו; נכון יותר, הם הפכו לסוחרים, תעשיינים ובעלי מקצועות

כשנים האחרונות מופיע העתון בפורמט קטן, חמישה ימים בשבוע. המערכת מורכבת מקומץ אידיאליסטים ואנשי ציבור, כמו משה קויפמן, העורך, יוסף הארץ, איש מערכת ה"די אידישע צייטונג" לשעבר ופעיל במסגרת ה"בונד"; אליהם הצטרף י. גוטוירט, יהודי רתי, שהגיע כפליט אחרי מלחמת העולם השנייה. הם ואחרים התלכדו בתחילת שנות ה-80 והחליטו להמשיך בהוצאת היומן, שעמד על סף סגירה.

"די פרעסע" הפך ליוצא דופן באריכות ימיו במערך העתונות היידישאית בעולם. במרכזים יהודים עשירים ויציבים יותר, כל היומנים נסגרו.

בארגוני חוגגת השנה הקהילה היהודית מאה שנה להתיישבות החקלאות הראשונה. ראשיתה היתה באידיאל, וכעת נאחז דור אחרון של מהגרים ביומן קטן וממשיך להיאבק בהאמינו, שנצח היידיש, שפת המתדיישים הראשונים, לא ישקר.

האידיאולוגיים, ושניהם נאבקו על הישרדותה של תרבות יידיש. בשנות ה-60 וה-70, בתנאים של אינפלציה דוהרת, מצב פוליטי רעוע וקהילה יהודית הולכת וקטנה, הגיעו הדברים לידי משבר. ב-1973 כרע-נפל "די אידישע צייטונג", ואלפים מקוראיו עברו ל"די פרעסע". היומן הפך לשארית הפליטה של תקופה גדולה. השאלה היתה איך להחזיק מעמד בין דור גווע של צרכני היידיש ודור חדש, עם אוריינטציה שמאלנית ציונית. אלה היו אנשי תרבות, בוגרים ועסקנים של בתי הספר על שם שלום עליכם, ואחרים הקשורים ל"די פרעסע" מצעירותם.

דווקא באותה תקופה קשה, החליטו האנשים האלה, לגייס כספים ולהשקיע מהונם כדי להמשיך עם העתון בידיש בפורמט יותר קטן. אולם באותו זמן החליטו גם לצרף ליומן (ב-1977) מוסף שבועי בספרדית בשם "Nueva Presencia" ("נוכחות חדשה") עם פנייה לדור הצעיר היהודי הקרוב לשמאל הציוני.

ארגענטינע, בואנוס איירס 1941, עמ' 100-101.
 8. פיניע כ"ץ, "געקלובענע שריפטן", אידישע זשורנאליסטיק אין ארגענטינע, כרך 5, בואנוס איירס 1946.
 9. ב'1926 סולקו "הטמאים" (טוחרי הנשים) מהתיאטרון היידישאי, שנשאר בשבילם המקום היחיד בו הורשו לבקר ולהראות בקהל היהודי הרחב. י. בוטושנסקי מלא תפקיד מרכזי במאבק הזה. ראה הערה 4, עמ' 74, והערה 7, עמ' 205-206.
 10. י. בוטושנסקי. "דער אמת וועגן ארגענטינעם אידישן לעבן". "די צוקונפט", ניו יורק, מאי-יוני 1963, עמ' 223.
 11. ש. פריילאך, "ארץ ישראל און 1937", בואנוס איירס 1938.
 12. ראה הערה 10. באותו מאמר מספר בוטושנסקי, שהוא היה זה שהחזיר בארגנטינה את המנהג לחגוג את פסח בצורה של "סידר שלישי".

1. נסגר באוגוסט 1973.
 2. דוד גולדמאן, "די יודען אין ארגענטינע", בואנוס איירס 1914, עמ' 43.
 3. שם.
 4. יעקב בוטושנסקי, "דאָס אידישע געדרוקטע וואָרט אין ארגענטינע", "ארגענטינע" (ספר היוכל ה-20 של די פרעסע) בואנוס איירס 1938, עמ' 64.
 5. ראיה לציון העובדה, שהוועידה הראשונה של אגף השמאל של המפלגה הסוציאליסטית הארגנטינית התקיימה בהתחלת ינואר 1918, והיתה למעשה, הגרעין המייסד של המפלגה הקומוניסטית ב-1921. בין הפעילים היו גם כמה צעירים יהודים, אשר תפסו עמדות בכירות. ראה מאמרו של Emilio J. Corbiere, "La Fundación Del P.C., 1917-1920" Todo es Historia גיליון 106, בואנוס איירס, מרס 1976.
 6. נוסד ב-7 בנובמבר 1923, והופיע כדו שבועון.
 7. שמואל ראָזשאַנסקי, "דאָס יידישע געדרוקטע וואָרט אין טעאָטער און